

فهرست تفصیلی کتاب

مقدمه

۶

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

بخش اول: درآمد

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فصل اول: تعریف مفاهیم

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

۱- تحلیل مفهومی مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی

Error! Bookmark not defined.

۱-۱- روش شناسی

Error! Bookmark not defined. شناخت.

Error! Bookmark not defined. روش

Error! Bookmark not defined.

۲-۱- میان‌رشته‌ای

Error! Bookmark not defined. ۱-۲-۱- «رشته» و اصطلاحات مشابه

Error! Bookmark not defined. ۱-۲-۳- تعامل میان رشته‌ها

Error! Bookmark not defined. تمایز چندرشته‌ای، میان‌رشته‌ای و فرارشته‌ای

Error! Bookmark not defined. ۱-۲-۴- فرآیندی بودن میان‌رشته‌گی

Error! Bookmark not defined.

خلاصه فصل اول

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فصل دوم: تاریخچه میان‌رشته‌گی (یونان باستان و دوره اسلامی)

Error! Bookmark not defined.

پیشینه یونانی میان‌رشته‌گی

Error! Bookmark not defined.

۱-۱- رویکرد دایره‌المعارفی به دانش در قرون اولیه اسلامی

Error! Bookmark not defined. طبقه‌بندی دانش در جهان اسلام: زمینه ایجاد رویکرد میان‌رشته‌ای

Error! Bookmark not defined. دایره‌المعارف‌گرایی و چندرشته‌گی

Error! Bookmark not defined.

قرن چهارم و پنجم: جامع‌گرایی، نگرش دایره‌المعارفی و توسعه علوم در تمدن اسلامی

Error! Bookmark not defined. محمدبن زکریای رازی (۲۵۱-۳۱۳ق)

Error! Bookmark not defined. ابوالحسن مسعودی (م. ۳۴۵ق)

Error! Bookmark not defined. ابن سینا (۳۷۰-۴۲۸ق)

Error! Bookmark not defined. ابوریحان بیرونی (م. ۴۴۰ق)

Error! کاربست پزشکی و کیهان‌شناسی در کنار علوم انسانی؛ نمونه‌ای از پیوند میان حوزه‌های دانشی در دوران اسلامی

Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.

خلاصه مباحث این فصل

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فصل سوم: تاریخچه میان‌رشته‌گی در دوره مدرن

Error! Bookmark not defined.

قرن هفدهم و انقلاب‌های علمی

Error! Bookmark not defined.

قرن هجدهم؛ ظهور علم‌گراها و اثبات‌گراها و قطع ارتباط علم با متافیزیک

Error! Bookmark not defined.

تخصص‌گرایی و تاثیر آن در ایجاد رویکردهای تک‌رشته‌ای

Error! Bookmark not defined.

قرن بیستم؛ ظهور اصطلاح میان‌رشته‌ای

Error! Bookmark not defined.

جنگ جهانی دوم و لزوم شکل‌گیری مطالعات ناحیه‌ای، و مطالعات سیاستگذاری علمی

Error! Bookmark not defined.

پروژه منهنز، و ظهور تحقیقات مسئله‌محور در مطالعات میان‌رشته‌ای

Error! Bookmark not defined.

نیمه دوم قرن بیستم؛ شکل‌گیری اصطلاح معاصر میان‌رشته‌ای

ERROR! BOOKMARK NOT

فصل چهارم: نسبت قرآن کریم، مطالعات قرآنی، و مطالعات میان‌رشته‌ای

DEFINED.

Error! Bookmark not defined.

قرآن کریم و نسبت آن با علوم قرآنی و مطالعات قرآنی

Error! Bookmark not defined.

۱-۴- فهم پژوهشگر از گزاره‌های قرآنی

Error! Bookmark not defined.

۲-۴- دانش علوم قرآنی

Error! Bookmark not defined.

۳-۴- مطالعات قرآنی؛ رویکردی پدیدارشناسانه و میان‌رشته‌ای به قرآن

Error! Bookmark not defined.

سرشت فرارشته‌ای قرآن

Error! Bookmark not defined.

خلاصه مباحث

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

بخش دوم: گونه‌شناسی مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فصل پنجم: ترسیم جایگاه قرآن در منظومه علوم

Error! Bookmark not defined.

مقدمه

Error! Bookmark not defined.

۱- گونه‌شناسی علوم بر اساس موضوع؛ علوم انسانی و طبیعی

Error! Bookmark not defined.

علوم طبیعی و زیرشاخه‌های آن

Error! Bookmark not defined.

علوم انسانی و زیرشاخه‌های آن

Error! Bookmark not defined.

تمایز علوم طبیعی و علوم انسانی

Error! Bookmark not defined.

۲- گونه‌شناسی علوم از جهت روش استدلال؛ علوم تجربی و غیر تجربی

Error! Bookmark not defined.

۱-۱- علوم تجربی و اقسام آن

Error! Bookmark not defined.

۱-۲- علوم غیرتجربی و اقسام آنها

Error! Bookmark not defined.

۲- تلفیق گونه‌های علوم از جهت روش و موضوع

Error! Bookmark not defined.

۴- نسبت‌سنجی ارتباط قرآن با دیگر علوم

Error! Bookmark not defined.

خلاصه مباحث:

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فصل ششم: میان‌رشته‌گی روشی-نظری

Error! Bookmark not defined.

مقدمه

Error! Bookmark not defined. تعامل یک سویه و دو سویه در مطالعه بین رشته‌ای

Error! Bookmark not defined. ۱-۶- میان‌رشته‌گی روش شناختی

Error! Bookmark not defined. روش تجربی و مطالعات قرآنی

Error! Bookmark not defined. روش تاریخی و مطالعات قرآنی

Error! Bookmark not defined. روش تفسیری و مطالعات قرآنی

Error! Bookmark not defined. روش فلسفی و مطالعات قرآنی

Error! Bookmark not defined. ۲-۶- میان‌رشته‌گی نظری

Error! Bookmark not defined. خلاصه مباحث این فصل

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. فصل هفتم: میان‌رشته‌گی ابزاری - انتقادی

Error! Bookmark not defined. مقدمه

Error! Bookmark not defined. ۱-۷- میان‌رشته‌گی ابزاری

Error! Bookmark not defined. ۲-۷- میان‌رشته‌گی انتقادی

Error! Bookmark not defined. ۱-۲-۷- میان‌رشته‌گی انتقادی با رویکرد سکولار

Error! Bookmark not defined. ۲-۲-۷- میان‌رشته‌گی انتقادی با رویکرد اسلامی

Error! Bookmark not defined. ۳-۷- هم‌پوشانی میان‌رشته‌گی ابزاری و انتقادی

Error! Bookmark not defined. خلاصه مباحث این فصل

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. بخش سوم: مقتضیات و الزامات مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. فصل هشتم: الزامات روش شناختی مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی

Error! Bookmark not defined. مقدمه

Error! Bookmark not defined. ۱-۸- استفاده از روش‌های مستقل، معین و مقبول در گستره معرفتی

Error! Bookmark not defined. روش میان‌رشته‌ای نیازمند کدام شکل از مقبولیت است: فردی یا اجتماعی؟

Error! Bookmark not defined. ۲-۸- تعریف روشن و متمایز روش مورد استفاده

Error! Bookmark not defined. روش‌گزینی: چالش در پژوهش‌های تک‌رشته‌ای و بحران در میان‌رشته‌ای‌ها

Error! Bookmark not defined. مطالعه‌ای موردی: معناشناسی "تقوا" و "طوبی" در قرآن

Error! Bookmark not defined. ۳-۸- ترکیب ارگانیکی یا مکانیکی؟

Error! Bookmark not defined. پژوهش میان‌رشته‌ای استوار بر برنامه پژوهشی ارگانیکی و مکانیکی

Error! Bookmark not defined. مطالعه موردی آثار میان‌رشته‌ای قرآنی مبتنی بر برنامه ارگانیکی یا مکانیکی

Error! Bookmark not defined. رویکردی جزیره‌ای در برنامه مکانیکی و رویکردی سیستماتیک و کل‌نگر در برنامه ارگانیکی

defined.

Error! Bookmark not defined. خلاصه مباحث

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. فصل نهم: فرآیند مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی (۱)

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

ترسیم بینش‌های رشته‌ای

Error! Bookmark not defined.

مقدمه

Error! Bookmark not defined.

۱- فرآیند پژوهش میان‌رشته‌ای و مراحل آن

Error! Bookmark not defined.

۲- فرآیند ۵ مرحله‌ای برای پژوهش میان‌رشته‌ای

Error! Bookmark not defined.

خلاصهٔ مباحث

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فصل دهم: فرآیند مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی (۲)

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

تلفیق بینش‌ها و ایجاد ادراک جامع

Error! Bookmark not defined.

مقدمه

Error! Bookmark not defined. یک نمونه برای نگرشی تلفیقی:

Error! Bookmark not defined.

۱- دست‌یابی به زمینه و زبان مشترک میان دیدگاه‌های رشته‌ای

Error! Bookmark not defined. ۱-۱- تعیین مناقشات رشته‌ای

Error! Bookmark not defined. ۱-۲- ایجاد یا کشف زمینه مشترک

Error! Bookmark not defined.

۲- مفهوم‌سازی؛ ایجاد ادراکی جامع و آزمون آن

Error! Bookmark not defined. ۱-۲- کیفیت ساخت ادراک جامع

Error! Bookmark not defined.

خلاصه مباحث

فصل یازدهم: الزامات زبان‌شناختی مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی (۱)

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

تمایز زبان قرآن و زبان علم

مقدمه

۱- دسته‌بندی علوم و بیان تمایزهای زبانی

۲- تمایزهای زبان قرآن و زبان علم

..... ۳-۱- کاربست ابهام و ابهام

..... ۳-۲- کاربست تشبیه، مجاز، و استعاره

..... ۳-۳- کُل نگر و چندمعنایی

..... ۳-۴- زبان خطابه و دیالوگ

..... ۳-۵- کاربست تعقید لفظی

خلاصه مباحث

فصل دوازدهم: الزامات زبان‌شناختی مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی (۲): توجه به نقش استعاره در میان‌رشته‌ای

BOOKMARK NOT DEFINED.

Error! Bookmark not defined.

مقدمه:

Error! Bookmark not defined.

۱- ظرفیت میان‌رشته‌ای استعاره‌ها در قرآن کریم

Error! Bookmark not defined. ۲-۱- استعاره در علوم اسلامی

Error! Bookmark not defined. ۲-۲ - استعاره در زبان‌شناسی

Error! Bookmark not defined. ۳-۲ - استعاره در قرآن کریم

Error! Bookmark not defined. ۴-۲ - استعاره در علوم تجربی

Error! Bookmark not defined. وجه استعاری «شاکله» و انباشت منظرهای علمی مفسران

Error! Bookmark not defined. 3- استعاره دوزبانگی و کارکردهای میانرشته‌های آن در مطالعات قرآنی

Error! Bookmark not defined. خلاصه مباحث:

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. **فصل سیزدهم: نسبت قرآن و علم با محوریت مقومات معرفتی سنت و مدرنیته**

اهداف این فصل

Error! Bookmark not defined. ۱- مولفه‌های معرفتی قرآن و علم

Error! Bookmark not defined. ۱-۱- تمایزهای سنت و مدرنیته

Error! Bookmark not defined. انسان‌گرایی در برابر خداگرایی

Error! Bookmark not defined. تجربه‌گرایی، مادی‌گرایی، و سکولاریسم در مقابل خردگرایی و معنویت‌گرایی

Error! Bookmark not defined. ویژگی‌های مدرنیسم در جهان اسلام

Error! Bookmark not defined. ۲- مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی: نگاه از بالا یا تعامل هم‌تراز

Error! Bookmark not defined. کیفیت تعامل هم‌تراز قرآن و علم

Error! Bookmark not defined. خلاصه مباحث

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. **فصل چهاردهم: پارادایم‌های معرفت‌شناختی**

Error! Bookmark not defined. پارادایم‌های معرفتی و مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی

Error! Bookmark not defined. اثبات‌گرایی (پوزیتیویسم):

Error! Bookmark not defined. اصول پارادایم اثبات‌گرایی

Error! Bookmark not defined. پارادایم اثبات‌گرایی و مطالعات قرآنی

Error! Bookmark not defined. ابطال‌گرایی (نگیٹیویسم)

Error! Bookmark not defined. پارادایم ابطال‌گرایی و مطالعات قرآنی

Error! Bookmark not defined. پارادایم منظر‌گرایی و نسبی‌گرایی

Error! Bookmark not defined. پارادایم تفسیر‌گرایی

Error! Bookmark not defined. پارادایم انتقادی (عقل‌گرایی انتقادی)

Error! Bookmark not defined. خلاصه مباحث

مقدمه

مطالعات میان‌رشته‌ای از مطالعات نوپدید در دوره معاصر محسوب می‌شود که تحول‌شگرفی در دانش پدید آورده است. جامع‌نگری و پرهیز از نگاه‌های یک‌سویه به دانش اصلی‌ترین مزیت این دست از مطالعات محسوب می‌شود. مطالعات کاربردی و حل مسائل فردی-اجتماعی نیز از دیگر عوامل مهمی محسوب می‌شوند که ضرورت اتخاذ رویکرد میان‌رشته‌ای را ایجاب کرده‌اند. همین ضرورت سبب شده است که در دوران اخیر، مطالعات اسلامی و به‌شکل ویژه‌تر مطالعات قرآنی نیز از این رویکرد جدید غافل نباشند و آنرا به کار بگیرند. مطالعات میان‌رشته‌ای به سهولت صورت نمی‌پذیرد و عدم توجه به روش‌شناسی مرتبط می‌تواند پژوهش را با آسیب‌های جدی‌ای روبرو نماید. متأسفانه این آسیب‌ها عموماً دامن پژوهش‌های مرتبط را فراگرفته است و به‌ندرت می‌توان با پژوهش کم‌نقصی در حوزه مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی روبرو باشیم. همین امر نیز سبب آن شده است که این کتاب را سامان دهیم و در آن به اهمّ مباحثی که با روش‌شناسی مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی مرتبط می‌شوند بپردازیم.

عدم آگاهی از مفاهیم و تاریخچه میان‌رشته‌گی در کنار نبود دانش کافی در ارتباط با روش‌شناسی مطالعات میان‌رشته‌ای، محوری‌ترین دلایل ضعف این دست از مطالعات محسوب می‌شوند. مرتبط با بحث روش‌شناسی نیز از دو گونه متمایز از روش‌شناسی می‌توان نام برد: روش‌شناسی توصیفی، روش‌شناسی تجویزی، و روش‌شناسی تلفیقی (همراهی توأمان توصیف و تجویز). در روش‌شناسی توصیفی آنچه اهمیت دارد شناسایی آثار مرتبط و معرفی و ارزیابی روش‌های موجود است اما در روش‌شناسی تجویزی به دنبال ارائه بایسته‌ها برای پژوهش هستیم. بنابراین این کتاب را در قالب سه بخش و ۱۴ فصل سامان دادیم. سه بخش اصلی این کتاب عبارتند از: ۱- درآمد؛ ۲- گونه‌شناسی مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی؛ ۳- الزامات مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی.

بخش اول، در قالب چهار فصل به مفهوم‌شناسی و تاریخچه مرتبط با مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی اختصاص دارد. فصل اول به مفاهیم کلیدی اختصاص پیدا کرده است: تعریف روش‌شناسی و میان‌رشته‌گی و تمایز آنها با واژه‌های مترادف و قریب‌المعنی در زمره کلیدی‌ترین گام‌هایی است که برداشته شده است. در فصل دوم و سوم این بخش نیز تاریخچه مختصری از مطالعات میان‌رشته‌ای، به معنای عام، و رویکردهای اسلامی مرتبط ارائه خواهیم کرد. در فصل دوم به ریشه‌های یونانی این بحث و نگاه جامع‌نگر افلاطون و ارسطو پرداخته و ادامه این رویکرد در دوران

اسلامی، به خصوص دوران طلایی تمدن اسلامی، را به نمایش خواهیم گذاشت. رویکرد دایره المعارفی به منظومه دانش، برجسته ترین رویکردی است که در این دوره به خوبی قابل مشاهده است. در فصل سوم اهم تحولات دوران اخیر که به ایجاد اصطلاح مطالعات میان رشته‌ای منجر شد مورد نظر قرار خواهند گرفت. انتهای این بخش نیز به بیان نسبت قرآن کریم و مطالعات میان رشته‌ای اختصاص دارد. بنابراین لازم است تبیین درستی از این مطلب نمایم که مراد ما از «قرآن» در مطالعات میان رشته‌ای قرآنی چیست؟ تبیین سرشت میان رشته‌ای قرآن کریم و ضرورت اتخاذ رویکرد میان رشته‌ای در مواجهه به موضوعات و مسائل قرآنی از دیگر سرفصلهای اساسی است که در فصل چهارم بدان خواهیم پرداخت.

بخش دوم و سوم این کتاب نمایش گر روش‌شناسی توصیفی و تجویزی در مطالعات میان رشته‌ای قرآنی است. روش‌شناسی توصیفی را در قالب گونه‌شناسی میان‌رشته‌ای در مطالعات قرآنی، و روش‌شناسی تجویزی را نیز در قالب الزامات مطالعات میان رشته‌ای قرآنی مورد توجه قرار داده‌ایم.

بخش دوم با عنوان «گونه‌شناسی مطالعات میان رشته‌ای قرآنی» به شکلی توصیفی به بیان اهم گونه‌های میان رشته‌ای و اقسام مرتبط آن در مطالعات قرآنی می‌پردازد. فصل پنجم با عنوان «ترسیم جایگاه قرآن در منظومه علوم»، نگاهی کل نگر به منظومه دانش داشته و جایگاه قرآن کریم را از جهت موضوع و روش نسبت به دیگر انواع علوم مشخص خواهد کرد. فصل ششم با تقسیم گونه‌های میان رشته‌ای به میان رشته‌ای روشی و نظری و فصل هفتم با تقسیم میان رشته‌ای به ابزاری و انتقادی، گونه‌های متمایز مطالعات میان رشته‌ای قرآنی را پیش روی خوانندگان به نمایش می‌گذارد. در این سه فصل به شکلی گذرا با اهم روش‌های به کار گرفته شده در مطالعات میان رشته‌ای قرآنی اشاره خواهد شد و احیاناً نقاط قوت و ضعف هر یک از روش‌ها نیز نشان داده خواهد شد.

اما بخش سوم و آخر این کتاب به روش‌شناسی تجویزی اختصاص پیدا کرده است. خوانندگان محترم با سه گونه از الزامات مطالعات میان رشته‌ای قرآنی آشنا خواهند شد: الزامات روش‌شناختی، زبان‌شناختی و معرفت‌شناختی. فصل هشتم، نهم، و دهم به الزامات روش‌شناختی اختصاص پیدا کرده است. فصل هشتم سه بایسته روشی که برای به سرانجام رساندن صحیح یک پژوهش میان رشته‌ای ضروری به نظر می‌رسد مورد توجه قرار گرفته و با شواهد متعدد قرآنی به پیش رفته است. فصل نهم و دهم به بحث «فرآیند مطالعات میان رشته‌ای قرآنی» اختصاص دارد. فرآیند میان رشته‌ای نمایش گر گام‌هایی است که برای انجام یک پروژه میان رشته‌ای باید برداشته شود. بحث فرآیند میان رشته‌ای در ایران کمتر مورد توجه قرار گرفته اما در این کتاب با تفصیل بدان پرداخته خواهد شد.

فصل یازدهم و دوازدهم به الزامات زبان‌شناختی مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی اختصاص دارد. تمایز اصطلاح-شناختی و زبان‌شناختی میان علوم مختلف و به‌شکل خاص قرآن و سایر علوم، مهمترین مطلبی است که در این دو فصل مورد توجه قرار گرفته است. در فصل یازدهم همراه با نمونه‌های فراوان قرآنی، تمایز زبانی قرآن و دیگر علوم را نشان خواهیم داد. بدون توجه به این تمایزها، پژوهش میان‌رشته‌ای شتابزده و بدون سرانجام خواهد بود. در فصل دوازدهم نیز به نقش «استعاره» در مطالعات میان‌رشته‌ای و به‌شکل خاص مباحث میان‌رشته‌ای مرتبط با قرآن کریم خواهیم پرداخت.

فصل سیزدهم و چهاردهم نیز به الزامات معرفت‌شناختی مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی اختصاص دارد. توجه به نسبت قرآن و علم آنها با محوریت مولفه‌های معرفتی سنت و مدرنیته اهمیت زیادی برای پیوند صحیح قرآن و دیگر علوم دارد. فصل سیزدهم این نسبت را در قالب تمایزهای اساسی که میان سنت و مدرنیته وجود دارد به نمایش می‌گذارد و در انتها با ذکر نمونه‌ای عینی به کیفیت غلبه بر این تمایزها می‌پردازد. اما فصل چهاردهم به اصلی‌ترین پارادایم‌های معرفت‌شناختی پرداخته و موضع قرآن کریم و مطالعات قرآنی نسبت به هر یک از این پارادایم‌ها را معین خواهد کرد. پارادایم‌هایی از قبیل: اثبات‌گرایی، ابطال‌گرایی و تفسیرگرایی نمونه‌هایی از این پارادایم‌ها خواهند بود.

در مجموع در این چهارده فصل تلاش شده است خوانندگان محترم با مباحث مختلف و متنوعی پیرامون مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی آشنا شوند. پیچیدگی مطالعات میان‌رشته‌ای سبب شده است که این کتاب نیز، با وجودیکه برای مقطع کارشناسی طراحی شده است، از پیچیدگی قابل توجهی برخوردار باشد. اما با شواهد و نمونه‌های بسیار زیاد قرآنی و اسلامی تلاش شده است تا حد زیادی از پیچیدگی‌های آن کاسته شود و مطالب مطروحه برای خوانندگان سهل‌الوصلتر باشد.

این کتاب، اولین کتاب به زبان فارسی است که بنا دارد به‌شکلی منسجم به روش‌شناسی مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی بپردازد و همین امر نیز کار را بسیار مشکل می‌گرداند. بی‌شک نقد و ارزیابی این کتاب ما را قادر خواهد ساخت تا بتوانیم بیش از این در مسیر دست‌یابی به یک متن مرجع برای روش‌شناسی مطالعات میان‌رشته‌ای قرآنی گام برداریم.

